

Kropsmodernismen genbesøgt

En nymaterialistisk revurdering af firserpoesien hos

Henrik S. Holck og Pia Tafdrup

Af Ida Theilgaard og Tobias Skiveren

Danish literary histories often depict the 80ies as a period in which questions of corporeality moved to the foreground of the poetics of its poets. Dubbing this move »corporeal modernism« (»kropsmodernisme«), scholars have explained this new agenda as an attempt to reclaim stability in late modernity, an era in which all grand narratives have allegedly collapsed, and the world of new media increasingly fragments perceptions of reality. This article argues that such explanations fail to recognize that a significant amount of poetry from the 80ies does not view the body as the subject's existential and ontological foundation, but perceives it, rather, as a fluctuating materiality that merges the human with a more-than-human world. The article takes Pia Tafdrup's *Intetfang* (1982) and Henrik S. Holck's *Vi må være som alt* (1978) as symptomatic examples of this trend and characterizes their more-than-human bodies as watery flesh and cosmological skin respectively. Ultimately, the aim of the article is to problematize established constructions of »corporeal modernism« and stake out some of the ways in which the literary history of Danish poetry in the 80ies could be re-written.

Firserpoesien er ofte blevet kaldt blå, skrevet, som den er, i skæret fra neonrør og fjernsynsskærmenes flimren i storbynattens »blå rum« (Thomsen 1996: 122). Den er også blevet kaldt sort, drevet frem af »sorte romantikere« (Jerslev og Svendsen 1981), der i punkrytmernes ekkoer vandrede ned ad sidegaderne for at sætte drømmene og nattens engle fri i et oprør mod samfundets normer og modernitetens høje tempo (Blaksteen 1991: 32-33, Barlyng 2007: 394-400). Men er disse karakteristikker nu også de eneste rigtige udlægninger af firserpoesiens farvelære? Den blå farve er selvfølgelig blå som neonlys, men er den ikke også blå som havets dybder og himlens vidder? Den sorte farve er rigtignok sort som punkens pessimisme, men er den ikke også sort som materiens muld eller den evolutionshistorie, der fortaber sig i biologiens fortidige mørke? Ser man nærmere efter, kommer der flere nuancer i firserpoesien til syne, og måske er spektret faktisk mere farverigt, end vi i første omgang troede. For er den ikke også grøn? Grøn som græsset på fjeldene, som tangskov og fiskeskæl? Denne artikel er et forsøg på at kaste nyt lys over firserpoesiens palet.

Et nærliggende sted at starte et sådant projekt er naturligvis litteraturhistoriernes forskellige karakteristikker af 80'erne som litterær periode. Slår man op i dem, vil man højst sandsynligt høre om en gruppe cen-

trallyriske digtere, der gjorde op med halvfjerdsernes realistiske, erfaringsbaserede bekendelseslyrik ved at vende tilbage til en mere æstetisk bevidst tradition, som trækker lige så meget på modernismen som på punken (Larsen 1997: 16 og 22; Bladbjerg 2007: 11).¹ Rytmen, klangene og symbolikken kom tilbage i centrum (Barlyng 2007: 391; Larsen 1997: 22), og de temaer, der vandt indpas, behandlede med stor højtidelighed livet i modernitetens tumultariske verden af teknologi og beton (Barlyng 2007: 397; Skyum-Nielsen 1986: 66).

De fleste, der har arbejdet med perioden, har dertil også bemærket, at kroppen spiller en helt afgørende rolle i dens tekster. Benedikte F. Rostbøll beskriver kroppen som »en central kategori i firserdigtningen« (Rostbøll 2008: 222), mens Peter Stein Larsen udpeger den som »en markant størrelse« (Larsen 1997: 20). Begge følger i fodsporene fra Erik Skyum-Nielsen, der i en toneangivende omtale fra 1986 døbte denne generation af digtere »kropsmodernister« (Skyum-Nielsen 1986: 66), og siden da er kombinationen af kropsmotivet og et modernistisk formsprog blevet betragtet som et af de væsentligste kendetegn ved periodens poesi.²

Leder man efter uddybende forklaringer på, hvad den modernistiske interesse i kroppen mere specifikt går ud på, tilbyder receptionen ofte en karakteristik, der udlægger kroppen som et eksistentielt fikspunkt i en omskiftelig senmoderne virkelighed. Kroppen omtales hos Marianne Barlyng som »det eneste faste forankringspunkt« i en verden, hvor »tempo og vækst, mediefilmer og informationsstøj ikke mindst i de store byer gjorde identiteten til en skrøbelig størrelse« (Barlyng 2007: 398-397), og i Rostbølls version lyder det med stærkt beslægtede vendinger, at kroppen i disse tekster opfattes som »den sidste referent« efter de store fortællingers sammenbrud (Rostbøll 2008: 224). »Når alle værdier er afskrevet, er man henvist til sin egen krop som det eneste virkelige,« (Jensen og Hejlskov Larsen 1988: 262) står der tilsvarende i en indflydelsesrig indføring i dansk litteraturhistorie, mens Neal Ashley Conrad skriver, at 80'ernes

1 I den forbindelse kan man notere, at den berømte diskussion i TV-programmet *Bazar* fra 1984, hvor navnlig Michael Strunge langer ud efter »70'er-forfatterne« Lola Baidel og Kristen Bjørnkjær, tydeligvis har præget eftertidens litteraturhistoriske portrætter af firserpoesien.

2 På trods af den originale omtales forholdsvis korte omfang har Skyum-Nielsens nydannelse haft stor gennemslagskraft, også selvom denne kritiker senere har udlagt begrebet som »misvisende« ud fra den ret principielle betragtning, at »al moderne lyrik er kropslig, eftersom et digt uden krop er som musik uden pauser« (Skyum-Nielsen 2004: 26).

digtere »demonstrerer en poetisk bevægelse indad og tilbage gennem det kropslige rum«, fordi de har svært ved at overskue meningstabet i »eklekticismens tid« (Ashley Conrad 1989: 29). Formuleringerne er mange, men logikken er i det store hele den samme: I mødet med de nye omskiftelige omgivelser rettes blikket mod eksistensens mest elementære fundament: den krop, hvorfra verden åbner sig. På den måde ender fortællingen om kropsmodernismen jævnlige som en fortælling om kroppen som det individuelle subjekts ufravigelige base. Kroppen løber ingen steder, og man kan ikke løbe fra den.

Denne artikel argumenterer for, at sådanne udlægninger af firserpoesien overser, at dele af kropsmodernismen faktisk *ikke* opfatter kroppen som subjektets stabile hjemsted.³ Ser man efter, vil man nemlig opdage, at en række af periodens digtsamlinger omvendt behandler kroppen som en udflydende materialitet, der på dunkle og svært gennemskuelige måder forbinder mennesket med dets mere-end-menneskelige miljø.⁴ I sin undersøgelse af kroppens natur opdager flere firserdigtere, at skellene mellem individ og miljø, det menneskelige og det ikke-menneskelige, »mig« og kosmos ikke er så rigide, som vi normalt går og tror. I stedet vokser en alternativ kropsontologi ud af disse digtsamlingers epifaniske erfaringer af på forskellige måder at være forbundet med det Store Udenfor. Det er med andre ord ikke kun kroppen som et fast forankringspunkt i modernitetens urbane miljø, der karakteriserer firserpoesien, men også kroppen som en del af en ukontrollerbar og omskiftelig materialitet, som overskridet det menneskelige individ.

I det følgende vil vi forsøge at demonstrere denne pointe ved at karakterisere egenarten af kroppene i to digtsamlinger fra perioden. Det drejer sig om Henrik S. Holcks *Vi må være som alt* (1978) og Pia Tafdrups *Intetfang* (1982).⁵ Omdrejningspunktet for begge disse bøger er kroppe, som går i ét med den verden, de er kommet af, men kropsopløsningen udfolder sig ikke desto mindre på ret forskellige måder. Hvor Holck frem-

3 Artiklen er blevet til med støtte fra Danmarks Frie Forskningsfond (9055-00034B). Vi takker Martin Rohr Gregersen, Stefan Kjerkegaard, Peter Stein Larsen og en hjælpsom fagfællebedømmer for grundig feedback og brugbare referencer.

4 Ansatser til en sådan karakteristik kan findes i enkelte artikler, som nu og da kort berører Tafdrups og Strunges natursyn (se Lærkesen 1999, 357-360, Stein Larsen 2018: 71-74 og Nexø 2008: 94-96). Denne artikel er et forsøg på at følge disse ansatser til dørs i en bredere diskussion af firserpoesiens kropsmodernisme.

5 Andre relevante udgivelser kunne være Michael Strunges *Nigger 1* (1982) og *Nigger 2* (1983) eller Bo Green Jensens *Requiem & messe* (1981).

skriver, hvad vi vil kalde en *dermavitalistisk* vision, som ophøjer huden til et ontologisk livsprincip, tilbyder Tafdrup en art *hydrofænomenologi*, der bygger på ekstatiske erfaringer af som krop af vand at diffundere ud i lige så vandede universer. Undervejs trækker artiklen på de nymaterialistiske teoridannelser, der inden for de seneste år har vundet indpas i human- og samfundsvidenskaberne, og som generelt er leveringsdygtige i begreber og tankefigurer, som kan hjælpe os med at gentænke sprog, bevidsthed og ikke mindst *krop* på mindre antropocentriske måder.⁶ På den baggrund reflekterer artiklen afslutningsvis over de litteraturhistoriografiske forhold, der muligvis kan stå bag udgrænsningen af firserpoesiens udflydende kroppe, ved at beskrive Søren Ulrik Thomsens poetologiske dominans i dét, vi foreslår at kalde *kropsmodernismekonstruktionen*. Målet er i sidste ende at nuancere den eksisterende litteraturhistoriske udlægning af en central isme i dansk litteratur.

6 I slutningen af 00'erne slog nymaterialismen igennem i human- og samfundsvidenskaberne som en decideret akademisk trend (se f.eks. Sheldon 2016: ix) med markante udgivelser som Jane Bennetts *Vibrant Matter* (2010) og Karen Barads *Meeting the Universe Halfway* (2007) samt antologierne *Material Feminisms* (2007) og *New Materialisms* (2010). Fælles for disse udgivelser er en begrebslig innovation, der supplerer vores fintfølede vokabular for sproglige, semiotiske og diskursive fænomener med terminologier, som i højere grad formår at få greb om verdens materielle, biologiske og kødelige dimensioner, ikke mindst disse dimensioners selvstændige »agens«. I dansk litteraturvidenskab har studier inspireret af nymaterialismen særligt undersøgt samtidslitteraturens interesse i krop (se f.eks. Bencke 2014, Gregersen & Skiveren 2016, Krarup 2017 og Skiveren 2020) og miljø & klima (Thomsen 2018, Gregersen & Skiveren 2015, 2016, Gregersen 2016, Andersen 2020). Dertil kommer enkelte arbejder om natursynet hos H.C. Andersen (Thomsen 2019). Hvad angår den nymaterialistiske sammensmeltning af det enkelte legeme og dets mere-end-menneskelige miljø, er denne artikel særligt inspireret af iagttagelser i Martin Gregersens »Transmaterialitet. Et økokritisk blik på ny dansk litteratur« (2016) og bygger generelt videre på Tobias Skiverens *Kødets Poiesis. Kropumulige kroppe i ny dansk litteratur* (2020). Nogle vil måske opfatte studier som disse, der klart og tydeligt lader en teoretisk indfaldsvinkel farve læsningen af litteraturen, som en slags overgreb mod værkerne, og det kan der selvfølgelig være noget om. Samtidig må man huske på, at ingen litteraturanalyse er ateoretisk. Selv de mest »umiddelbare« analyser består af begreber, og begreber har, som bekendt, altid et bagkatalog af ontologiske og epistemologiske antagelser, som præger den måde, man har mulighed for at karakterisere en tekst. At fremhæve en bestemt teoridannelse som indfaldsvinkel er derfor også en måde at vise, at man er bevidst om, hvilke antagelser der ligger til grund for ens studie.

Holcks dermavitalisme: Huden må være som alt

Bliver man bedt om at tænke på en firserdigter, vil de fleste af os højst sandsynligt tænke på Søren Ulrik Thomsen, Michael Strunge eller Pia Tafdrup (eller alle tre). At dømme ud fra litteraturhistoriernes fordeling af spaltepladsen er det i hvert fald i hovedreglen denne triade, der løber med de længste karakteristikker. Perioden byder imidlertid også på mange andre betydelige digtere, og én af dem er Henrik S. Holck. Debutdigtsamlingen *Vi må være som alt* (1978) var – sammen med Strunges og F.P. Jacobs tidlige bøger – med til at tegne det første billede af den nye generation (Skyum-Nielsen 1986: 65), og midt i firserne roste Søren Ulrik Thomsen Holck som »en af landets bedste lyrikere« (Thomsen 1985: 15). At Holck efterfølgende er faldet helt ud af vores firserkanon, kan på den baggrund virke mærkeligt, og alligevel er forsvindingsnummeret måske ikke så overraskende, for Holcks poesi passer ikke særlig godt ind i de historier, som vi i dag har for vane at fortælle om periodens digtning. Nok er kropsmotivet et afgørende element i bogens poetiske univers, og nok er teksterne karakteriseret ved en suggestiv og visionær stil, som med deres utopiske længsel og metaforrige særsprog kan kvalificeres som modernistiske.⁷ Men den modernistiske interesse i kroppen handler *ikke* om at finde en uforanderlig og stabil base for det individuelle subjekt.⁸ Tværtom udvider Holck kropsbegrebet i en vitalistisk vision, hvor verden selv opfattes i kroppens billede som en verden af *hud*.

For en første betragtning kan et sådant verdenssyn lyde forholdsvis kontraintuitivt, og det er da umiddelbart heller ikke alle, der synes at have fanget pointen. I samlingens åbningsdigt hører vi om en gruppe ignorante mennesker, der står »som marmorsøjler« i klitterne på kanten mellem land og hav, »endnu håbende og endnu ventende« med »armene strakt ud mod havet og skyerne«. Det er mennesker, som er »forstenede i deres livstro«, størknet i »et evigt billede«, og som »rækker stenarmene mod livet« (Holck 1978: 9). Som statiske marmorsøjler er deres legemer altså umiddelbart lige så urokkelige som deres syn på verden, men så sker der noget. Det liv, de før rakte ud efter, forskyder sig pludselig, og hvad der

7 Vi trækker her på Peter Stein Larsens parameterbaserede definition af modernistisk poesi (Stein Larsen 1997: 23-32).

8 En anden grund kunne være, at Holck, som Søren Ulrik Thomsen noterer, efter sin debut angiveligt selv mistede troen på kunsten og poesien og efterfølgende gjorde en karriere ud af at spille rindalistisk »klov« (Ulrik Thomsen 1985: 15-16).

tidligere blev ved med at undslippe deres søgende greb, vælter nu – som her i digtet »Begyndelsen« – ud af deres egne struber:

menneskene blev helt stille
da de anede dagens kendsgerning

omsluttedes af en mur af tavshed
da livet pludselig stønnede og dampede

ud af deres munde (ibid.: 18)

Det livsbegreb, Holck trækker på her, er langt fra hverdags sprogets. Det henviser ikke til tidsrummet mellem et individs fødsel og dets død, men lægger sig i forlængelse af vitalismens særlige terminologi,⁹ der har trådt tilbage til 1800-tallets Arthur Schopenhauer, men som i de senere år er blevet genoplivet i en deleuziansk-spinoziansk udgave under overskriften »nymaterialisme« (se f.eks. Bennett 2010, Grosz 2011 og Alaimo 2010). I denne tradition forskydes livsbegrebet fra et eksistentielt til et filosofisk register og henviser først og fremmest til en kosmologisk kraft, der sætter skub i alle former for handling i verden: dyrenes mægejagt, planternes blomstring, selv jordens tektoniske ryk. Som ontologisk princip er vitalismens liv immanent, fordi det ikke hører til i et hinsides, men det er samtidig transcendent, fordi det enkelte individ har svært ved for alvor at erkende det. Vi kan – som Holcks forstenede mennesker – måske nok række ud efter livet, men som alle andre ontologiske principper – »tingen i sig selv« eller »Gud«, for den sags skyld – smutter det gerne hinsides vores fatteevne, i det øjeblik vi forsøger at forstå det.

Det bemærkelsesværdige ved vitalismens forestilling om livet er imidlertid, at selvom det som begreb er revet løs fra den traditionelle definition af livet som *menneskelivet*, henviser det ikke *kun* til en livskraft, der folder sig ud uden for mennesket, i »naturen« om man vil. Som krop er mennesket nemlig også et stykke »natur« og bebos på den måde af et liv, som paradoksalt nok er *mere-end-menneskeligt*. I vitalistisk forstand er livet der-

9 Som filosofi har vitalismen en længere virkningshistorie i dansk litteratur og kulturliv. Den vinder særligt indpas i starten af 1900-tallet, hvor den præger en stribe kanoniserede forfattere som Jeppe Aakjær, Thøger Larsen og Johannes V. Jensen (Dam 2010). Men dens indflydelse løber også som latent tendens op igennem det 20. århundredes litteraturhistorie, herunder i Holcks firserpoesi, for måske i dag at få en decideret opblomstring med toneangivende samtidsforfattere som eksempelvis Olga Ravn, Harald Voetmann og Theis Ørntoft.

for heller ikke mit; det er mig, der tilhører livet. Det er også grunden til, at livet i Holcks vision om eksistensens fundament eller »begyndelse«, som titlen lød, kan overrumple mennesket indefra. Som en fremmed kraft, der bruser op fra kødets dybder, sætter livet sin vilje igennem og dominerer vores hele eksistens, selv de dele af den vi normalt opfatter som kernesymbolet på menneskets exceptionalisme.¹⁰ Når livet stønner og damper ud af kroppenes struber, er det ikke længere talen eller sproget, der kendetegner os som væsner, men vores afmægtige forhold til det vitalistiske verdensalt, vi er en del af, og det er netop erfaringen af dén »kendsgerning«, der efterlader Holcks mennesker tavse. For idet livets vilje strømmer igennem kroppene, opløses menneskenes forstenede billeder af dem selv, og i stedet åbnes der for et helt nyt blik på deres forhold til den verden, de lever i:

øjeblikke
 hvor vi føler vor eksistens
 mærker blodets kropsrejse
 og åbner øjnene mod denne anden
 verden (ibid.: 56)

Det er som kroppe, at menneskene er i kontakt med verdens mange livskræfter, og det er derfor også igennem kroppen, at disse kræfter kan erkendes. Logikken findes overalt i vitalistisk filosofi,¹¹ men Holck tilføjer et tredje led, der cementerer hans rolle som en anomali i de herskende udlægninger af firserpoesiens kroppe: Verden må nemlig ikke alene erkendes igennem kroppen; den må også erkendes *som* krop – eller *hud*, for at være mere præcis. I Holcks poesi hører vi gang på gang om bjergenes »hudbløde lys« (ibid.: 44) og om »trærnes revnede hud« (ibid.: 39). Vi hører om himlens »solunivers/ spændt som hud over træerne« (ibid.: 33) såvel som om materiens »jordansigt« (ibid.: 45), der gør muld og menneske til ét: »hud af jord og jord af hud« (ibid.: 29). Holcks vitalisme er i den forstand en dermavitalisme: Huden må være som alt. Og indsigten

10 Med "menneskets exceptionalisme" sigter vi her til den (særligt vestlige) forestilling, at mennesket – qua dets bevidsthed, sprog og videnskab – er et helt særligt væsen, der hæver sig over naturen (se også Öhman 2009). I idehistorisk henseende er sprogsynet i René Descartes *Meditationes de Prima Philosophia* (1647) en indflydelsesrig kilde til denne opfattelse (se f.eks. Descartes 1964: 42).

11 Kroppen som kongevejen til livsviljen er en af hovedpointerne i Schopenhauers *Die Welt als Wille und Vorstellung* (1818), men den findes også i nymaterialismen, eksempelvis i Mayra Rivera *Poetics of the Flesh* (2015).

indfinder sig, idét menneskene løfter blikket fra sig selv og retter det mod deres omgivelser, hvor de selv samme dampende livskræfter, der foldede sig ud i deres kroppe, også vælter ud af græsset:

der skal så lidt til
se det bøjer sig med os
græsset i sydende damp med himlen
hudens ånde med en underlig lethed
så lidt så meget (ibid.: 17)

Huden opfattes ofte som den grænse, der samler og inddæmmer kroppen, adskiller dens kød fra omgivelserne og i sidste ende konstituerer subjektet som subjekt (se f.eks. Rösing 2005). Men i Holcks visionære naturpoesi opdager menneskene, at huden også kan betragtes som mere-end-menneskelig. Når græssets sydende damp står op fra plænen på samme måde som »hudens ånde«, indser menneskene, at også planter har kroppe, der omkranses af et væv, som tillader dem at respirere og transpirere: Vi – både menneskene og planterne – er alle en del af den samme mere-end-menneskelige materie.

Nogle ville muligvis indvende her, at sådanne beskrivelser er udtryk for en navlepillede antropocentrisme, for så vidt som Holck i princippet besjæler og dermed antropomorferer græsset ved at projicere menneskelige kvaliteter over på en planteverden, som netop *ikke* er menneskelig,¹² og den indvending er selvfølgelig helt legitim: I princippet er der hverken kroppe eller natur i Holcks digte. Der er sprog og retorik. »Det er i ordene,« som Svend Erik Larsen formulerer det i en karakteristik af Holcks poesi (se Larsen 1985: 54-68).¹³ Alligevel, må man sige, er det sprog og retorik, som alt andet lige *forsøger* at tilnærme sig materiens mere-end-

12 Denne type kritik er velkendt i økokritikken (se f.eks. Thomsen 2013: 96).

13 Pointen udlægges i en læsning af et digt, som Holck udgav i *Hvedekorn* få år efter sin debut. Svend Erik Larsen omtaler her i få præcise vendinger den opløsning af forholdet mellem krop og omverden, som også denne tekst byder på, men udlægger den ikke desto mindre som sekundær tematik, som må vige for sprogets og retorikkens tvetydige og selvforskydende gentagelser (Larsen 1985: 64-68). Artiklen henviser aldrig til poststrukturalismen, men den teoretiske indflydelse på dens begrebsbrug, iagttagelser og fokuspunkter er markant. Skifter man imidlertid disse ud med nymaterialismens kerneindsigter, får man, som nærværende artikel forsøger at vise, mulighed for at opnormere kropsopløsningens rolle i Holcks poesi.

menneskelige vitalitet.¹⁴ På det punkt er digtene på linje med den bevidst »naive« tiltro til antropomorfiseringsgrebet, som Bennett advokerer for i sin tonegivende bog *Vibrant Matter* (2010), der genfortolker og radikaliserer den vitalistiske tænkning hos Henri Bergson, Hans Dreisch og ikke mindst Gilles Deleuze. Antropomorfiseringer, lyder pointen her, gør ikke altid det ikke-menneskelige menneskeligt for at spejle menneskets egne kvababelser. Nogle gange er målet at vise, at det menneskelige og det ikke-menneskelige ikke er så forskelligt endda. Vil man have bedre fornemmelse for livet som en iboende egenskab i materialiteten, skriver Bennett, kan en nænsom brug af antropomorfiseringer også åbne for en ny erkendelse af de mange ligheder, der vitterligt findes mellem os mennesker og de forskellige former for materialitet, vi omgives af, ja, selv *er* (Bennett 2010: 99).¹⁵ Det samme gælder for Holck: Ved at beskrive græssets væv som »hud« forsøger disse digte at formulere en poetisk vision, hvor menneskenes kroppe står i et skæbnefællesskab med vegetabile kroppe (se også Bennett 2018 [2013]).¹⁶ Som hudbærende væsener, viser de, deler vi som mennesker kropsmaterielle strukturligheder med den planteverden, vi normalt oplever som helt og aldeles anderledes end os selv. Huden bliver i et sådant perspektiv ikke dét, der konstituerer det individuelle subjekts grænse, men dét, der opløser den.

Holcks dermavitalisme handler altså om, at det menneskelige liv og det vegetabile liv indgår i et kropsmorfologisk fællesskab. Men den handler også om mere end det. Bogens interesse i huden angår nemlig ikke kun planterne, men også, som i eksemplerne ovenfor, den uorganiske materie, både den tætte og tunge, der folder sig ud i jordbunden, og den æteriske, vi kender fra rummet. På den måde får dermavitalismen ontologisk rækkevidde: Ikke kun planteverdenen, men verden *som sådan* må opfattes i hudens billede. Digtet »Der er alting under« præsenterer pointen sådan her:

14 En poetisk pendant fra samme periode (men som næppe kvalificerer som kropsmoder-nist) er Eske K. Mathiesen (se Skiveren & Gregersen 2015: 33-38).

15 For en mere dybdegående diskussion af nymaterialismens forhold til antropomorfi-sering se Tobias Skiverens »Fictionality in New Materialism: (Re)Inventing Matter« (2020).

16 Med »vegetabile kroppe« og »vegetabilt liv« henviser Bennett her til de former for vital materialitet, der folder sig ud i planteverden, og som ofte på forskellige måder resone-rer med menneskekroppenes materialitet i en slags »ontoSympati«. Hendes primære eksempel på sådanne resonanser er samklangserfaringerne i Henry Thoreaus klassiker *Walden* (1854).

bladenes lufthuller
blåskyernes lynende svæv
hudens safte og dufte
overhud
underhud

der er alting under
og enden vil aldrig findes
altid og aldrig færdig
der er bladenes iltoptagelse
universets uendelige legeme
og blåskyerne i flængede solsprøjt
hudens safte og dufte
overhud
underhud

det er vedvarende
det er fortsættende
alt findes og der er alting bag
vore øjne
universets evige tåger
bjergenes stenliv
og vore hudbølger
overhud
underhud

og der er alting under (ibid.: 41)

I en repeterende og messende diktion, der også er karakteristisk for samlingen som helhed, udfolder Holck sin kosmologiske vision om »universets uendelige legeme«. Her er stort og småt foldet ind i hinanden i evige lag af overhud og underhud, der binder himlens væv (»blåskyernes lynende svæv«), planternes væv (»bladenes lufthuller«)¹⁷ og menneskenes væv (»hudens safte og dufte«) sammen i gensidige udvekslinger af vand og luft (»bladenes iltoptagelse«, »saft og dufte«, »evige tåger« etc.). I dette univers har vi ikke at gøre med ontologisk distinkte kategorier af

17 Lufthullerne henviser her til den specifikke vævsstruktur, igennem hvilken blade optager kuldioxid og udskiller ilt og vand (Murphy et al. 2018: 110).

ting, men et væld af dynamiske relationer, der altid er vedvarende, altid er fortsættende, aldrig færdige, og hvor verdensaltet bliver ved med at udfolde sig i et svimlende mise en abyme på den anden side af den næste hudfold. Huden har nemlig »utallige berøringspunkter«, som det lyder i et senere digt, »hvor lag på lag kan afdækkes og glide ind i det kontinuerlige sekund« (ibid.: 46). I den forstand er der milevidt til den traditionelle udlægning af kropsmøderismens krop som individets faste forankringspunkt. I Holcks dermavitalisme bliver legemet omvendt en vej til at forstå den udflydende og fluktuerende vitale materie, som verden består af, og det er den indsigt (og dens økoetiske implikationer), Holck vil have de ignorante og forstenede mennesker fra åbningsdigtet (læs: os selv) til at indse. »Allerede da de *stod* op / var der åbnet vej til alt og gennem alt,« som det lyder i samlingens sidste tekst:

det var noget helt nyt
og de behøvede ikke længere at spejle sig i regnen

for at tro på
at de var der og altid skulle være (ibid.: 59)

Hydrofænomenologi: Tafdrups våde intetfang

Kroppen hos Holck manifesterer sig altså som et ontologisk princip, der udvider huden fra det individuelle menneske og gør det til et træk ved verden som sådan. Beslægtede kropsopløsninger finder man hos den anden og langt mere kanoniserede digter fra perioden, det her skal dreje sig om, nemlig Pia Tafdrup – om end interessen forskyder sig en smule. Hvor Holck præsenterede stort anlagte visioner, som i abstrakte og symbolske rum talte på vegne af hele den menneskelige civilisation (jf. den tilbagevendende abstraktion »menneskene«), tager Tafdrup udgangspunkt i en række bestemte fænomenologiske tilstande, som åbner for ekstatiske erfaringer af kroppen som en krop af vand. Holcks vitalisme var en dermavitalisme; Tafdrups fænomenologi er en hydrofænomenologi. Digt-samlingen *Intetfang* er blot ét eksempel, og det er den, det skal handle om her.

Projektet i *Intetfang* kan beskrives som et poetisk forsøg på at indfange en bestemt erfaringsmodus. Bogens tekster er først og fremmest stemningstekster, der beskriver en særlig form for ekstase, hvor jeget åbner

sig op, glider ud og diffunderer ind i en verden, der er større end jeget selv. Det er også grunden til, at samlingen, som andre også har bemærket (se f.eks. Kemp 2010: 194), låner sin titel fra den danske filosof Ludvig Feilberg, for hvem »intetfang« henviser til erfaringer af uselviskhed, der ledsages af en art dennesidig transcendererfaring, en immanent uendelighedsfølelse, om man vil (Feilberg 1918 [1896]: 234). Hvad Tafdrups poesi viser, er imidlertid, at sådanne tilstande ikke blot, som Feilberg hævdede, tilhører »den sjælelige verden« (ibid.: 235), men først og fremmest manifesterer sig som en erfaringsmodus, der går igennem kroppen. Eller kortere: Når jeget går i ét med verden, er det fordi legemet gør. Det kan lyde sådan her:

Finder hjem
uanset landet
uanset luften
uanset havet
finder hjem til kroppen
uanset årstiden
genfinder en tilstand
under mørket
genfinder alle vegne mørket
der udvisker
grænserne mellem landet
og luften
og havet
genfinder overalt veje
der fører til kroppen
finder tilbage altid
som til det man ikke forstår (Tafdrup 1982: 62)

For en umiddelbar betragtning er det nærliggende at opfatte digtets trang til at »finde hjem til kroppen« som udtryk for en eksistentiel søgen efter et urokkeligt fundament (se f.eks. Frandsen-Roeger 1991: 420). Men digtets krop er ikke et fast referencepunkt. Tværtimod. Den er uforståelig. Vender man sig mod kroppen, vender man sig, med digtets egen formulering, mod »det man ikke forstår«. Er kroppen subjektets hjemsted, er den altså ikke et gennemskueligt og klart afgrænset et af slagsen, men tager snarere form som et dunkelt transitsted for mørke kræfter, der udvisker grænserne mellem individ og

landskab: mellem luften, havet, landet og det enkelte legeme, uanset hvor og hvem man er. I den forstand fremskriver Tafdrup her, hvad man måske også kunne kalde en art *dividuationsproces*. Det handler ikke om som individ at træde ud af verdens kød, men om at forsvinde tilbage i dets uigennemskuelige sammenfiltringer. Det er også grunden til, at digtets syntaks er præget af ellipser fremfor et eksplicit lyrisk jeg (»Finder hjem«, »genfinder alle vegne«, »finder tilbage«). Når subjektet forsøger at finde hjem til kroppen, forsvinder det i materiens mørke.

At Tafdrup løbende vender tilbage til ordet »mørke« i sin beskrivelse af denne erfaring, er imidlertid ikke tilfældigt. Som visuel metafor henviser mørket til de mange relationer, som knytter kroppen til verden, men som subjektet ikke desto mindre har svært ved at gennemskue. På den måde bliver Tafdrups mørke i kantiansk forstand et *noumenon*, et begreb for det, der principielt ikke kan begribes. Ikke desto mindre er det netop det, *Intetfang* forsøger: at hjælpe os med at begribe de ellers svært begribelige kropslige sammenvævninger, der folder kødet ind i verden. »Hun skriver om kroppen for at forløse og reformulere det ordløse« (Kemp 2010: 192), som Susanne Kemp noterer *en passant* i sin karakteristik af forfatterskabet. Ved at fremskrive intense erfaringer af intetfangets subjektopløsning forsøger disse digte at kaste lys over et mørke, som principielt ikke kan belyses.

Centralt i denne bestræbelse står *vandet* som motiv. Tafdrups tekster gennemstrømmes af havbunde og bølger, væsker og safter, dug og damp. Et digt hylder fugten på skimlede vinduer som et kosmisk nøglepunkt, der i aprilsolens hvidglødende synsindtryk får forgrund og baggrund, stjerner og syrenblomster til at »glide i ét« (40). Et andet bruger den hypersanselige fortæring af en appelsin til at fremskrive en transkropslig vision, hvor saften i frugtens indre materie glider sammen med menneskekroppens fysiologi:

Griber kniven
 fra bordets blanke kakler
 frugten fra skålen
 solen fra himlen
 truer saften
 med sølvskarpe æg
 ridser en linje
 i den gloende kind

og borer
neglene
i den gule hud
krænger skallen op
og lugter kødet
slikker saften af armen
trækker funkende dråber op med læberne
fra den drivende appelsin
slubrende monolog i eftermiddagslyset
lukker den op i halve måner
indtager den båd for båd (Tafdrup 1982: 39)

Til hverdag opfatter de fleste af os appelsiner som passive og afgrænsede objekter, vi uden nærmere omtanke kan fortære efter forgodtbefindende. Men i Tafdrups barbariske nærsansninger, der antropomorficerer appelsinen ved at give dens saft et liv, der kan »trues«, og dens skal et ansigt, der kan udtrykke følelser (»gloende kind«), åbnes der i og for sig for en art mere-end-menneskelig empati. For når det kommer til stykket – lyder det i et ekko af Holcks dermavitalisme – er appelsinens og menneskets krop ikke så forskellige endda. Vi omkranses begge af en hud, der afskærmer os fra omverdenens trusler, og skærer man hul på den, glider vores våde kød ud og ind i verdens kød, hvor det optages af andre former for liv. I den forstand handler Tafdrups digt ikke blot om spisning – endsige om erotik,¹⁸ sådan som det nogle gange tolkes (Larsen 2000: 309) – men også om at vores kroppe lever med eksistensvilkår, som de deler med planterne (såvel som med andre dyr), netop fordi vi alle indgår i en fælles materiesump, hvor den ene eksistensforms dekomposition hænger intimt sammen med den andens rekomposition.

I *Bodies of Water. Posthuman Feminist Phenomenology* (2017) understreger Astrida Neimanis tilsvarende, at menneskets indfældethed i mere-end-menneskelige økologier af materielle strømme indebærer en kropslig sårbarhed såvel som en kropslig generøsitet: Vores våde miljø kan både skabe grobund for vores livsudfoldelse og tage den fra os. Når vi til hverdag nu og da glemmer menneskekroppens dobbeltsidige relation til dens omgivelser, skyldes det, skriver Neimanis, at vi er blevet opfostret i en

18 På dette punkt adskiller teksten sig også fra dets litteraturhistoriske forlæg, Emil Aarestrups »En middag« fra *Digte* (1838).

antropocentrisk kultur, der med humanismen som ideologisk udgangspunkt har lært os at skelne skarpt mellem det menneskelige og det ikke-menneskelige for på den måde at kunne ophøje os selv som exceptionelle væsener. Neimanis tilbyder en anden antropologi: Mennesket som fisk. Eller som post-fisk, mere præcist. I et evolutionært perspektiv er mennesket et havdyr, der har forladt sit naturlige habitat og udviklet lunger for at kunne optage ilt (selv når man er over vandet!), men som ikke desto mindre stadig er dybt afhængigt af havets væsker, der via cykliske processer af damp og regn (og appelsinsaft, for den sags skyld) endnu gennemstrømmer det. Neimanis minder os om, at vores oprindelse i et præ-humant oceanisk liv stadig præger os, ja, at vi som kroppe i dag fortsat bærer spor fra vores vandede fylogese: Vi er kroppe af vand, fordi havet er vores biologiske op-hav. Samme *memento oecania* finder man hos Tafdrup:

Ind i din armhule
 hvisker jeg:
 der er en fisk i min krop
 som giver ekko af fortid
 når den svømmer i plasmagrønne farver
 hemmeligt som en u-båd
 en mørk skygge i øjet (Tafdrup 1982: 31)

Digtet stammer fra anden sektion i *Intetfang*, hvor en stribe tekster beskriver de intense indtryk fra et erotisk møde mellem et lyrisk jeg og et tiltalt du. Bemærkelsesværdigt i denne sammenhæng er, at dette møde, som man kan se, samtidig indbefatter en suggestiv kobling af erotikkens og havets liv. Stønnenes rytmiske åndedrag lyder »som hårde bølgeslag« (ibid.: 25), mens sæden smager af »grøn grøn tangskov« (ibid.: 25). Og i dette virvar af våde drømme dykker det lyriske jeg – med sine egne ord – ned »på bunden af min krop / hvor alt er fugtige sange« (ibid.: 81), for til læserens overraskelse at opdage, at et hengemt havdyr bebor hendes kød: Jeget mærker »en fisk i min krop/ som giver ekko af fortid«. Samlejets våde udvekslinger udløser med andre ord biologiske resonanser fra et præ-humant ophav, som ligger arkiveret i hendes kød, og åbner på den måde for ekstatiske erfaringer af at smelte sammen med, ikke bare den Anden, der befinder sig foran hende, men også det Andet, som findes i hende selv. Derfor ville det også være forkert at betragte Tafdrups fiskemotiv som en simpel metafor eller sammenligning. Jeget er ikke *ligesom* en fisk. Hun

er en fisk.¹⁹ Og af samme grund overskrider digtets erfaringsmodus også gængse tids- og rumlige rammer, for så vidt som den fænomenologiske forankring af kroppen i et klart »her« og »nu« umiddelbart bryder sammen. I kroppens nutid svømmer fisken i blodets plasma, der er lige så »plasmagrønt« som havbundens forhistoriske tangskove. Fisken befinder sig både i kroppen og i urhavet, ligesom både fisken og urhavet er en del af kroppens blod.²⁰

Alt dette mærker jeget, men der er ikke tale om en selvindlysende sandhed. Indsigten manifesterer sig snarere som dunkel åbning, der i intetfangets antydningssvise fornemmelser og sansninger giver jeget en følelse af som krop at være inkarneret i et trans-materielt flow.²¹ Fisken viser sig netop kun *indirekte*, som et »ekko« eller, med digtets sidste formulering, som »en mørk skygge i øjet«. Jegets vandede fortid er med andre ord alene nærværende som et fravær; den manifesterer sig som et biologisk spor, et kropsmaterielt *indeks*, for nu at låne en grundkategori fra semiotikken. I den forstand fremskriver *Intetfang* rigtignok transkropslige sansninger, som kan give læseren en fornemmelse af, at individ og miljø hænger tæt sammen. Men dens hydrofænomenologi vil altid kun delvist kunne kaste lys over kødets våde mørke.

Litteraturhistoriografisk afslutningsreplik

Ovenstående læsninger af Holck og Tafdrup har vist, at flere af firserpoesiens udgivelser er karakteriserede ved, at deres kroppe hele tiden er i gang med at gå *ud* af form, snarere end ved at være et formgivende referencepunkt

19 Denne udlægning afviger således også fra mere traditionelle læsninger af disse digte, som når Stein Larsen – der ellers ofte har blik for Tafdrups fylogeneser (se f.eks. Stein Larsen 1997: 110 og 113) – forklarer de vandede naturmotiver i denne del af *Intetfang* som metaforik, der skal få samlejet til at fremstå som »en vild, uhæmmet, oprindelig menneskelig aktivitet« (Larsen 2000: 309). I vores optik handler tekstens våde motivverden ikke om at spejle den menneskelige erotik. Det er omvendt: I erotikkens intetfang oplever mennesket en forbindelse til en mere-end-menneskelig virkelighed.

20 Beslægtede naturerotiske ekstaseerfaringer findes også i den nye orientering mod kroppen, som særligt siden 10'erne har fundet sted i dansk samtidslitteratur (Skiveren 2020: 130-135).

21 »Transmaterialitet« er Martin Gregersens økokritiske begreb, den idé, at materialiteten altid overskrider sig selv ved konstant at forbinde sig med alverdens andre eksistenser og fænomener, menneskelige såvel som ikke-menneskelige (Gregersen 2016: 10-11).

i senmoderniteten. De filtrer konstant sammen med de vitale naturkræfter, vi til hverdag tror os hævet over, og de forbinder sig på svært gennemskuelige måder med de vandede miljøer, de udspringer af. Der er tale om poetiske forsøg på at formulere visioner, der vender den moderne civilisation ryggen og genplacerer mennesket i en større verden af mere end-menneskelig materialitet. På den måde indskriver bøgerne sig også i en længere litterær strømning, hvor beskrivelser af kroppens indfiltrering i dens omgivelser kan betragtes som en økopolitisk gestus, for så vidt mennesket her bliver en del af den »natur«, det gerne vil adskille sig fra (se Gregersen 2016).

Det er imidlertid oplagt at spørge, hvorfor disse poetiske udforskninger af kroppen kun i sparsom grad har været belyst i de herskende karakteristikker af firserdigtningen som periode. Eller spurgt anderledes: Hvorfor udlægges kroppen i »kropsmodernismen« først og fremmest som et fast forankringspunkt? Ét svar handler muligvis om, at de teoretiske strømninger, der satte dagsordenen i og omkring firserne – Anthony Giddens og Jean-François Lyotards begreber om senmodernitet og de store fortællingers sammenbrud står stærkt i kropsmodernismens karakteristikker – udelader fænomener, som i dag er rykket i forgrunden af litteraturvidenskaben med allehånde økokritiske, posthumanistiske og nymaterialistiske vendinger (se også Skiveren 2020: 21-47). At vores teoretiske interessefelter udvikler sig historisk og i den bevægelse åbner og lukker vores intellektuelle sensibilitet, er naturligvis helt legitimt, ja, vel nærmest uundgåeligt. Men udeladelsen drejer sig, som vi nu skal se, også om den måde, hvorpå de herskende litteraturhistoriske kategoriseringsværktøjer nogle gange kommer i stand.

I kølvandet på de senere års debat om »modernismekonstruktionen« er det blevet en velkendt litteraturhistoriografisk kendsgerning, at litteraturhistoriske kategoriseringer altid er konstruktioner. De opstår ud af historisk specifikke interesser og normer og ekskluderer mindst lige så meget, som de inkluderer.²² Generationsskel, strømninger, gennembrud, perioder

22 Debatten om modernismekonstruktionen havde to lejre. På den ene side stod Kolding-skolen, der med foregangsmænd og -kvinder som Anne-Marie Mai, Anne Borup og Jon Helt Haarder argumenterede for, at modernismen som begreb ikke reelt henviste til en klart afgrænset litterær periode, skole eller strømning, men i praksis blev brugt som et fleksibelt plus-ord for den litteratur, som tilfældigvis faldt i litteraturkritikernes og -forskernes smag (se f.eks. Mai 1998, Borup 2000 og Haarder 2000). På den anden side stod Aalborg-skolen med skikkelser som Peter Stein Larsen, Anker Gemzøe og Louise Mønster, der omvendt hævdede, at modernismen var en værdifuld term til at beskrive en række helt og aldeles toneangivende strømninger i nordisk litteratur (se f.eks. Larsen 2003 og Mønster 2009). Snarere end en decideret enighed mellem de to fløje blev udfaldet af diskussionen nok mest en fornyet interesse i disciplinen litteraturhistoriografi og i forlængelse heraf en række eksperimenter med alternative former for litteraturhistorieskrivning, der gjorde op med forestillingen om »hovedsporet«.

osv. leverer således ikke blot neutrale billeder af objektive tilstande, men indebærer altid valg og fravalg, der ikke altid er repræsentative for det litterære felts kompleksitet. »Litterære bevægelser«, skriver Mads Rosendahl Thomsen i sit kanonstudie, »er en generalisering som er særdeles virksom, uden at konstruktionen nødvendigvis er særlig præcis i forhold til den kompleksitet som det samtidige felt besad« (Thomsen 2003: 30). I nogle fløje af modernismedebatten har man på baggrund af sådanne indsigter forsøgt helt at give slip på de overordnede kategoriseringsbegreber for i stedet at blive bedre i stand til at respektere litteraturens egne nuancer. Koldingsskolens gamle slogan »Ud af modernismen – ind i litteraturen« er i denne forbindelse sigende (Borup 2000).²³ Så langt er det nok ikke nødvendigt at gå her, for i sidste ende er »kropsmodernismen« alt andet lige et litteraturhistorisk redskab, der kan være nyttigt, hvis man vil danne sig et overblik over centrale interesser i nyere litteraturhistorie. Men dét betyder vel at mærke ikke, at vi ikke skal være kritiske over for sådanne termer og forsøge at revidere dem, når vi opdager, at der er noget, der ikke stemmer.²⁴

Retter man på den baggrund blikket mod de litteraturhistoriske udlægninger af »kropsmodernismen«, kan man hæfte sig ved, at de historier, der ofte fortælles her, først og fremmest har én protagonist: Søren Ulrik Thomsen. Dette forfatterskab er nærmest obligatorisk i overflyvninger af perioden,²⁵ og i nogle af dem hyldes det ligefrem for »at løfte refleksionsniveauet betragteligt, for den generation han tilhører« (Fibiger & Lütken 2014: 425). Med sine markante poetikker er Thomsen da rigtignok også den firserdigter, der mest udtalt sætter ord på sine forestillinger om poesiens natur. Det gælder ikke mindst refleksionerne i *Mit lys brænder* (1985), der i litteraturhistorierne gerne citeres og refereres indgående for dens idé om »kroppen som paradigmet på form« (Thomsen 1985: 49). At kroppen er paradigmet på form, betyder hos Thomsen, at poesiens former må spejle kroppens, og kender man bare lidt til de æstetiske idealer bag Thomsens forfatterskab, der generelt er præget af et »fast værkbegreb« (Stein Larsen 2009: 71-76), vil det heller ikke overraske, at Thomsen først

23 Slogannet er undertitlen på Anne Borups fabelagtige artikel »Den danske modernismekonstruktion. Ud af modernismen – ind i litteraturen« (2000), der ridser projektet op. For en omvendning af slogannet se Martin Gregersen og Tobias Skiverens »'Surrealisme': En relancering af et prosabegreb« (2012).

24 Her er artiklen på linje med projektet i Anders Juhl Rasmussens *Arenamodernisme. En position i dansk litteratur* (2012).

25 Omvendt udelades eksempelvis Tafdrup nu og da (se f.eks. Stidsen 2015)

og fremmest oplever kroppens form som forholdsvis stabil. »Alt, hvad jeg erfarer,« lyder det her, »kan (...) ligge på et meget lille sted, nemlig det mest vidunderlige: At 'jeg' er identisk med dén krop, der tidsligt bestandig befinder sig: Nu, rumligt altid forankret: Her« (Ulrik Thomsen 1985: 22). Thomsens udgangspunkt er med andre ord en erfaring af kroppen som en fænomenologisk konstant, der er kendetegnet ved en rumlig og tidslig pålidelighed, og det samme gælder følgelig også de mange litteraturhistoriske 80'er-karakteristikker, vi berørte indledningsvis, som ofte giver Thomsen lang taletid.²⁶ Faktisk er Thomsens dagsorden så indflydelsesrig i sekundærlitteraturen,²⁷ at hans kropskonception nu og da eksplicit formuleres som repræsentativ for hele generationen. I sin ellers prægnante læsning af Strunges *Nigger 1* (1982) skriver Tue Andersen Nexø:

Strunge (...) forskyder et af firsernes kendteste dikta, Søren Ulrik Thomsens erklæring om, at 'kroppen er paradigmet på form.' For hvor Thomsen – og den øvrige firserdigting – lod kroppen være individuel, eksistentiel og, ja, selvcentreret, så er kroppen og skriften i *Nigger 1* ekstatisk og udflydende, bærer af en kosmisk energi. På én gang naturkraft, livskræft og en stadig kratten i skriften (Nexø 2008: 99-100).

Karakteristikken af kroppene i *Nigger 1* er ganske vist rammende og i og for sig, som Nexø skriver, endnu et eksempel på, at kropsmodernis-

26 Disse karakteristikker mimer i øvrigt også udlægningen i Søren Ulrik Thomsens senere refleksioner i »Farvel til det blå rum« (1990), der gendrages i poetikken *En dans på gloser* (1996). »Da venstrefløjens palads af forestillinger om subjektet faldt sammen, stod kun kroppen tilbage« (Ulrik Thomsen 1996: 124), erindrer Thomsen her og fortsætter med at pointere, at det ikke mindst var denne erkendelse, der gjorde, at firserpoesien »talte sig ned på kroppens niveau (som var det sidste, der kunne betvivles, medmindre man sank ind i psykosen)« (ibid.: 120). Firsernes »hypostasering af kroppen« fortolkes her igen som en søgen efter »sidstereferenten«, der i sidste ende er et forsøg på at finde ind til eksistensens grund, til »eksistentialerne« eller – paradoksalt nok – »sjælen«, som det lyder i Thomsens karakteristiske blanding af Heideggeriansk filosofi og kristendom (ibid.: 122-125).

27 Beslægtede dynamikker gør sig gældende i de øvrige nordiske lande. Hadle Oftedal Andersens behandling af den norske 80'er-digting i *Kropsmodernisme* (2005) trækker ikke bare eksplicit på Thomsens idéer, men udlægger også dette litteraturhistoriske begreb i vendinger, der minder stærkt om den danske reception. Kropsmodernismen, lyder det her med et citat af Zygmunt Bauman, er et symptom på den postmoderne tilstand, hvor kroppen er »blitt det siste vern og tilflugtssted for kontinuitet og varighet« (Andersen 2005: 8).

mens kroppe ikke altid er faste. Men at udlægge Thomsens dikta som dækkende for »den øvrige firserdigtning« fremstår i kølvandet på læsningerne i denne artikel som en tilsnigelse af de mere larmende. Tafdrups og Holcks udforskninger af kroppen er måske nok »eksistentielle«, men de er næppe decideret »individuelle« eller »selvcentrerede«.

Når både Strunge, Tafdrup og Holck på den baggrund kan fremstå som anomalier i firserpoesiens »kropsmodernisme«, må man imidlertid spørge, om det måske ikke er den gængse litteraturhistoriske udlægning af termen, den er gal med, snarere end digterne. Udgangspunktet for denne artikel har været at forfølge denne tanke og se, hvad der sker, hvis man forsøger at skrive historien om kropsmodernismen uden at ophøje Thomsen til periodens primære repræsentant, og som vi har set, har en sådan øvelse givet anledning til at tegne et anderledes billede af periodens kropsinteresse. For når Holck og Tafdrup (og Strunge) vender sig mod kroppen, finder de ikke altid den sidste referent.²⁸ Til gengæld opdager de i kroppens indre nogle vidtstrakte landskaber, der strækker sig ud mod tider og steder, som det enkelte menneske normalt ikke forbinder sig selv med: havbundenes mørkeblå liv og græsmarkernes grønne hud. Næste gang litteraturhistorierne skal skrives, lyder opfordringen herfra, må vi sørge for også at få fremhævet disse nuancer i firserpoesiens portræt.

Litteratur

- Aarestrup, Emil: *Digte*, København, C. A. Reitzels Forlag, opr. 1838
- Alaimo, Stacy og Susan Hekman (red.): *Material Feminisms*, Bloomington og Indianapolis 2008, Indiana University Press
- Alaimo, Stacy: *Bodily Natures. Science, Environment, and the Material Self*, Bloomington and Indianapolis 2010, Indiana University Press
- Andersen, Hadle Oftedal: *Kropsmodernisme, upubliceret doktorafhandling*, Helsinki 2005, Helsingfors Universitet
- Andersen, Iben Engelhardt: »Utopisk slægtskab i udryddelsens tid«, *K&K*, nr. 129, 2020
- Barad, Karen: *Meeting the Universe Halfway*, Durham 2007, Duke University Press

28 Med vendingen »den sidste referent« kan man her hæfte sig ved, at selv terminologien mellem Søren Ulrik Thomsens poetologiske skrifter og den litteraturhistoriske udlægning af kropsmodernismen sammenfalder 1:1 (se f.eks. Thomsen 1996: 124 og Barlyng 2007: 398-397).

- Barlyng, Marianne: »Firserlyrikken« i: Mortensen, Klaus P. og Schack, May (red.): *Dansk litteraturs historie. 1960-2000*, bd. 5, København 2007, Gyldendal
- Borup, Anne: »Den danske modernismekonstruktion. Ud af modernismen – ind i litteraturen«, *Kritik*, nr. 147, 2000
- Bencke, Iben: »Kroppen er noget andet. Posthumanisme og cyborghjerter hos Ursula Andkjær Olsen«, *Kritik*, nr. 211, 2014
- Bennett, Jane: *Vibrant Matter. A Political Ecology of Things*, Durham & London 2010, Duke University Press
- Bennett, Jane: »Vegetabil liv og ontoSympati«, på dansk ved Henrik Torjusen, København 2018 [2013], Laboratoriet for Æstetik og Økologi
- Bladbjerg, Eva: *Nigger fra Hvidovre – en bog om Michael Strunge og 80'erne*. Frederiksberg 2008, Daneklærerforeningens forlag.
- Blaksteen, Vibeke: *Væbnet med ordenes vinger. En bog om Michael Strunge hans tid og hans forfatterskab*, København 1991, Gyldendal.
- Conrad, Neal Ashley: »Men digterne har vendt ryggen til. Om 80'ernes individuelle poesi«, *Kritik*, nr. 87, 1989
- Coole, Diana & Samantha Frost (red.): *New Materialisms. Ontology, Agency, and Politics*, Durham & London 2010, Duke University Press
- Dam, Anders Ehlers: *Den vitalistiske strømning i dansk litteratur omkring år 1900*, Aarhus 2010, Aarhus Universitetsforlag
- Descartes, René: *Philosophical Essays*, Indianapolis 1964, Bobbs-Merrill
- Feilberg, Ludvig: »Om Ligeløb og Kredning i Sjælelivet. Bidrag til en Aandelig Sundhedslære«, i *Samlede skrifter*, København og Kristiania 1918 [1896], Gyldendal
- Frandsen-Roeger, Irene: »Strukturer, temaer og billedsprog i Pia Tafdrups digtsamlinger 1981-1988«, Kurt Braunnüller og Mogens Brøndsted (red.): *Deutsche-Nordische Begegnungen*, Odense 1991, Odense University Press
- Gregersen, Martin: »Transmaterialitet. Et økokritisk blik på ny dansk litteratur«, *Spring*, nr. 39, 2016
- Gregersen, Martin og Tobias Skiveren: »'Surrealisme'. En relancering af et probabegreb«, *Synsvinkler*, nr. 45, 2012
- Gregersen, Martin og Tobias Skiveren: *Eske K. Mathiesen*, København 2015, Arena
- Gregersen, Martin og Tobias Skiveren: *Den materielle drejning. Natur, teknologi og krop i (nyere) dansk litteratur*, Odense 2016, Syddansk Universitetsforlag
- Grosz, Elizabeth: *Becoming Undone. Darwinian Reflections on Life, Politics, and Art*, Durham 2011, Duke University Press
- Haarder, Jon Helt: »Villy og Sørensen. Skitse til genlæsning af et forfatterskab«, *Kritik* nr. 143, 2000
- Holck, Henrik S.: *Vi må være som alt*, København 1978, Borgen
- Jensen, Bo Green: *Requiem & messe*, København 1981, Borgen
- Jensen, Keld B. og Steffen Hejlsov Larsen: *Dansk litteratur fra runder til graffiti*, Herning 1988, Systime

- Jensen, Søren E. og Stefan Lamhauge Hansen: *Thomsen som vi kender ham*, København & Valby 2006, Vindrose/Fønix
- Jerslev, Anne og Erik Svendsen: »En ny digtergeneration. Sort romantik«, *Politisk revy*, nr. 407, 1981
- Kemp, Susanne: *Appeller. Æstetik i det 20. århundredes danske lyrik*, Odense 2010, Syddansk Universitetsforlag
- Krarup, Eva Magelund: »(Ny)materielle fusioner. Om krops- og kærlighedsfremstillinger hos Amalie Smith, Bjørn Rasmussen og Josefine Klougart«, *Passage*, nr. 77, 2017
- Larsen, Svend Erik: »Det er i orden: Det er i ordene«, *Den Blå Port*, nr. 2, 1985
- Larsen, Peter Stein: *Digtets krystal*, København 1997, Borgen
- Larsen, Peter Stein: »Pia Tafdrup«, i Anne-Marie Mai (red.): *Danske digtere i det 20. århundrede*. Bind III, 4. udgave, København 2000, Gads Forlag
- Larsen, Peter Stein (red.): *Modernismens historie*, København 2003, Akademisk
- Larsen, Peter Stein: *Drømme og dialoger. To poetiske traditioner omkring 2000*, Odense, Syddansk Universitet, 2009
- Larsen, Peter Stein: *Lyriske linjer. Fem tendenser i nyere nordisk digtning*, Hellerup 2018, Forlaget Spring
- Lærkesen, Ivar: »Mellem skovsøer og spejlglasfacader. Natursyn i nyere dansk digtning«, i Ivar Lærkesen (red.): *Naturhistorier. Naturoppfatning, menneskesyn og poetikk i skandinavisk litteratur*, Oslo 1999, Cappelen Akademisk Forlag
- Mai, Anne-Marie: »The Thrill of It All: Modernismen som mangearmet blæksprutte«, *Kritik*, nr. 135, 1998
- Murphy, Angus et al.: *Plant Physiology and Development*, 6. udgave. New York og Oxford 2018, Oxford University Press
- Mønster, Louise: *Nedbrydningens opbyggelighed: Litterære historier i det 20. århundredes nordiske modernistiske lyrik*, Aalborg 2009, Aalborg Universitetsforlag
- Nexø, Tue Andersen: »'Mit nøgne hjerte fuld af livskraft'« i: Mai, Anne-Marie og Aabenhus, Jørgen (red.): *En bog om Michael Strunge*, København 2008, Borgen
- Niemanis, Astrida: *Bodies of Water. Posthuman Feminist Phenomenology*, New York & London 2017, Bloomsbury
- Rasmussen, Anders Juhl: *Arenamodernisme. En position i dansk litteratur*, København 2012, Gyldendal
- Rivera, Mayra: *Poetics of the Flesh*, Durham 2015, Duke University Press
- Rostbøll, Benedikte F.: *Skrevet med blod. Kroppens retorik hos Edith Södergran med et perspektiv til den danske 1980'er- og 1990'erdigtning*, Hellerup 2008, Forlaget Spring
- Rösing, Lillian Munk: *Kønnets katekismus*, København 2005, Roskilde Universitetsforlag
- Schopenhauer, Arthur: *Verden som vilje og forestilling, på dansk ved Søren R. Fauth*, København 2006 [2018], Gyldendal

- Skiveren, Tobias: *Kødets Poiesis. Kropumulige kroppe i ny dansk litteratur*, Hellerup 2020, Forlaget Spring
- Skiveren, Tobias: »Fictionality in New Materialism: (Re)Inventing Matter«, *Theory, Culture & Society*, 2020 (e-publication forud for den trykte version: <https://doi.org/10.1177/0263276420967408>)
- Stidsen, Marianne: *Den ny mimesis*, bd. 2, København 2015, U Press
- Skyum-Nielsen, Erik: *Med luft imellem. En håndbog i lyrik*, Viborg 1986, Dansk lærerforening.
- Skyum-Nielsen, Erik: »Firserlyrikere«, i *Dansk litteraturhistorie 1978 – 2003. Fra jeghimmel til verdensvrimmel*, Aarhus 2004, Systime
- Strunge, Michael: *Nigger 1 eller Mit nøgne hjerte*, København 1982, Borgen
- Strunge, Michael: *Nigger 2 eller Mit nøgne hjerte*, København 1983, Borgen
- Tafdrup, Pia: *Intetfang*, København 1982, Borgen
- Thomsen, Mads Rosendal: *Kanoniske konstellationer. Om litteraturhistorie, kanonstudier og 1920'ernes litteratur*, Odense 2003, Syddansk Universitetsforlag
- Thomsen, Søren Ulrik: *Mit lys brænder. Omrids af en ny poetik*, København 1985, Vindrose
- Thomsen, Søren Ulrik: *En dans på gloser*, København, 1996, Vindrose
- Thomsen, Torsten Bøgh: »Grøn æstetik og mørk økologi«, *Kritik*, nr. 207, 2013
- Thomsen, Torsten Bøgh: »Overflade og dybde i Theis Ørntofts Solar«, *Spring*, nr. 43, 2018
- Thomsen, Torsten Bøgh: *Skyggepunkter. Menneske, natur og materialitet i H.C. Andersens forfatterskab*, Hellerup 2019, Forlaget Spring
- Öhman, Marie: »Från humanism til posthumanism«, *Litteratur och språk*, nr. 5, 2009